

શમસુલ ઓલમા દસ્તુરજી સાહેબ
પેશુતનજી બેહરાંમજી શનભણા—ઉમર વરસ ૭૦

૭૨૩૬

જનમ્યા—રોજ ૧૪ મો ગોસ માહા ૧લો ૫૨વરદીન શેનશાહી સને ૧૧૯૯ ય૦,
તા૦ ૧૫ મી અકટોબર સને ૧૮૨૯ ઇસવી ને વાર ગરેઉ.

મુજર્મી—રોજ ૧૩ મો તીર માહા ૪થો તીર શેનશાહી સને ૧૨૬૮ યઝ્દેરજી,
તા૦ ૨૬ મી ડીસેમ્બર સને ૧૯૮૦ નાગ શામે.

શમસુલ ઓલમાં દશતુરજી શાહેબ પેશુતનજી બેહરામજી

શંખણાનું જનમ ચરિત્ર.

૧૪૬૦૨૬ સને ૧૨૬૮ નાં વરશે મુંબઈનાં જરથોશતીઓનાં શેહેનશાહી પઠનાં બંને વડા દશતુરજીઓનો આંકો લાવી મેલ્યો છે; એ બનાવ જરથોશતી કોમના બાબમાં ખરેખર દલગીરી બરેલો છે. એ વરશની શરૂઆતમાં પેહલા ૫૨ વરદીન મહીનાના મોહોર રોજ એક દશતુરજી શાહેબ જામાશપજી મીનોચેરજી જામાસપઆશાનું મરણ નીપજવા પછે, માત્ર ત્રણ માશની દુક મુદતમાં બીજા દશતુરજી શાહેબ પેશુતનજી બેહરામજી શંખણા પણ આ દુન્યાથી ઉઠાગરી કરી ગયા છે, એમ જણાવતાં મોટો ખેદ ઉપજે છે.

શમસ-હલ-ઓલમાં દસ્તુરજી સાહેબ પેશોતનજી બેહરામજી સંજળા, જેઓ શેહેનશાહી ટોળાના પારસીઓના દસ્તુર હતા, અને જેઓ વાડયાજના આતશબેહરામ સાહેબની દસ્તુરી ભોગવતા હતા, તેઓ કેટલાક મહીના થયા લકવાના મરજથી હેરાન થતા હતા, જેમાંથી તેમને બહુ અછી માંજળત અને વધેક સલાહની મદદથી સાજ કરવામાં આવ્યા હતા. પણ તેમને લાગુ પડેલી બીમારીથી, તેમનાં શરીર ઉપર કેટલીક માહી અસર થઈ હતી, અને તેથી દસ્તુરી દરજ્જાની ક્ષયે બનવા પડતાં કામોમાંથી દુર રહેવાને અને તનની આસાએશ તથા મનની નીરાંતમાંજ દહાડા કહાડવાને તેમના વધેક સલાહકારોએ તેમને સલાહ આપી હતી. આ સલાહ માન્ય કરીને મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબ કેટલોક વખત થયો વાડયાજનાં આતશબેહરામને લગતાં કામકાજમાં બહુ ઉમંગી ભાગ લેવાથી દુર રહ્યા હતા, તેમજ બીજાં જાહેર કામો સાથેના પણ તેઓએ પોતાનો સંબંધ છોડ્યો હતો. તોપણ વાડયાજનાં આતશબેહરામની ગદ્ય સાલગ્રેને દીવસે તેઓએ જાહેરમાં દેખાવ આપવાની એક છેલ્લી તક લીધી હતી. તે પછે, મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબ ગઈ તા. ૧૮ મી ડીસેમ્બર ૧૮૯૮ અને રવીવારને દીવસ સુધી સારી તનદરોસ્તી ભોગવતા હતા, પણ એ દીવસે તેમને બીશાબ થતી અટકી ગઈ હતી, એ. તે ઉપરથી તેમની સારવાર માટે આનરેબલ ડાક્ટર લાલચંદર અને ડાક્ટર માસીનાને બોલાવવા માં આવ્યા હતા. તે બંને ડાક્ટરોએ વર્ષેક વીંધ્યા જે કાંઈ કરી શકે તે સઘળું કર્યું હતું પણ બીશાબના દુકકાપર સોજો ચઢ્યાથી ડાક્ટરોનાં ઇલાજ કારગર થઈ શક્યા નહી હતા, અને અંતે રોજ ૧૩ મે તીર માહા ૪ થો તીર સને ૧૨૬૮ ૫જાંદે જરદી, તારીખ ૨૬ મી ડીસેમ્બર ૧૮૯૮ ને વાર શોમની રાતના દશ વાગતા પછી મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબે પોતાનો પ્રાણ તે કીરતારને હવાલે કીધો હતો. તેઓએ ગયા ૫૨ વરદીન મહીનાના ગોશ રોજ પોતાનું 'આગણિતેરમું' વરસ પુરું કીધું હતું, અને સીતેરમું વરસ તેમને ચાલતું હતું. તેમનાં મરણથી પારસી ટોળાએ એક વીંદવાન અને બાહોશ દસ્તુર બોધ્યા છે. તેમનાં બેહોળાં કુટુંબ પરીવારમાં તેમજ દોસ્ત આશનાવોમાં તેમનાં મરણની ખબરે થોડી દલગીરી અને ગમખારી ફેલાવી નહી હતી.

મરહુમ દસ્તુર પેશોતનજીનો જનમ રોજ ૧૪ મે માહા ૧ લો શેહેનશાહી સને ૧૧૯૯ ૫જાંદે જરદી, તા. ૧૫ મી અક્ટોબર ૧૮૨૯ ઇસવી અને વાર ગરેઉને દીને થયો હતો. એવણ મરહુમ દસ્તુર એદલજી દારાબજી સંજળના કાકાના દીકરાના દીકરા એરવદ શાપુરજી તેમજ સંજળના દીકરા હતા, પણ દસ્તુર એદલજીના ભાઈ મરહુમ દસ્તુર બેહરામજી દારાબજી સંજળના પાળક થવાથી તેમનાં નામ સાથે જોળખાતા હતા.

દસ્તુર પેશુતનજીનાં વડીલ શંભાણ દશતુરોની થોડીક જાણવા જોગ વીગતો અજાણવાની ઉપજાગી છે:-

દસ્તુરજી સાહેબ એકલજી દારામજી સંજાણના બપાવા સુરતના કાબેલ “શેહર ઉસ્તાદ” દસ્તુર રસ્તમજી બેહરામજી સંજાણા યજ્ઞદ્વરદી, સને ૧૦૮૮ માં સુરત ખાતે જનમયા હતા. ઇસવી ૧૩ મી સદીમાં, એટલે નજદીક ૬૫૦ વર્ષ આગમજ, યજ્ઞ ગયલા ભગર સાથ પંડત નવસારીના પેહેલા દસ્તુર હોમ બેહમનયાર સંજાણની ઝાલાદથી તેવણુ ઉતરેલા હતા. આ દસ્તુરજીની વંશાવળીની વિગત નીચે પ્રમાણે પુરાની કૃતાઓમાં મળી આવે છે:-

દસ્તુર એકલ ખીન દસ્તુર દારામ ખીન દસ્તુર રસ્તમ ખીન દસ્તુર બેહરામ ખીન મોબેદ દાદા ખીન ઉસ્તા સોહરામ ખીન મોબેદ માણુક ખીન મોબેદ પોશોતન ખીન ઉસ્તા જીવા ખીન મોબેદ શાએર ખીન દસ્તુર ચાંદા ખીન દસ્તુર આસ્દીન ખીન દસ્તુર માહયાર ખીન દસ્તુર પ્રેરદુન ખીન દસ્તુર હોમ ખીન મોબેદ બેહમનયાર ખીન મોબેદ ખોરશેદ ખીન દસ્તુર બેહમનયાર ખીન દસ્તુર ખોજરતા ખીન દસ્તુર ખુશમસ્તા ખીન દસ્તુર નેરયોસંગ ખીન મોબદ દહયોપટ (તે અવસ્તા તથા પેહલવી ભાષાના વિદ્વાનોને જાણીતા, યજ્ઞશને, ખુરદેહ અવસ્તા, જદે બેહમન યસ્ત, શેકન ગુમાની વજર, મોનોખેરદ, ઇત્યાદી પુસ્તકોનો પાજંદ અને સંસ્કૃત ભાષામાં તરજુમો કરનાર, સંજાણા ખાનદાનના વિદ્વાન દસ્તુર નેરયોસંગ ધવલ.)

દસ્તુર નેરયોસંગ ધવલની પાંચમી પેઢીનો નખીરો દસ્તુર હોમ બેહમનયાર હતો. આસરે ઇસવી સને ૧૩ મી સદીમાં નવસારીને લગતાં પંચકના ભાગ્યા તરીકે મોબેદ કામદીન જરયોસ્ત અને તેવણુના બે દીકરાઓ રાણા કામદીન અને મોબેદ કામદીન હતા. પોતાના પંચકનું કામ વધવાથી, તેમજ એક કાબેલ મોબેદની મદદની જરૂર પડવાથી, સંજાણના દસ્તુરી ખાનદાનમાંથી ઉપર જણાવેલા નવસારીના મોબેદોએ દસ્તુર હોમ બેહમનયારને પસંદ કીધા હતા, જ્યણુને અરધો ભાગ પંચકમાંથી આપવાનું કબુલ કરીને, તેઓએ સંજાણી નવસારી આઠ મોલાવી રાખ્યા હતા. ત્યાર પછી દસ્તુર હોમ બેહમનયારના દીકરા, દસ્તુર પ્રેરદુન ઉપલી શરે નવસારીના પંચકમાં ભાગ્યા યયા હતા. પોતાના દસ્તુરી ઝાલાને લગતું કીરયા કામ દસ્તુર પ્રેરદુન હોમ, રાણા કામદીન (કાકા પાહલન) અને મોબદ કામદીને (કાકા દપાલે) નીચે પ્રમાણે વેંદ્યા લીધું હતું. પેહલાએ (યાને દસ્તુર પ્રેરદુન હોમે) “પેહલે પતેત માંડવી, નાવર મરાતબનો હોકમ આપવો, નાવરનો પેહેલો દીવસ કરવો, અને અનજુમનના દ્વતરે રાખવો” —ખીનએ “હમાયસ્તે બેહાંન પઢાવવી” —અને ત્રિજાએ “નીરંગદીન અને આલાનો કબજે રાખવો.”

દસ્તુર પ્રેરદુન હોમના ત્રણ છોકરાઓ હતા, જેઓએ પોતાના બાપના ગુજરવા પછી તેવણુના હોકા પોતે વેંદ્યા લીધા હતા. તેઓમાં દસ્તુર આશા પ્રેરદુન પેહલાં પતેત માંડતા હતા; દસ્તુર માહયાર પ્રેરદુન (દસ્તુર એકલજી દારામજી સંજાણના વડવા) નાવર મરાતબનો હોકમ આપતા હતા, અને નાવરનો પેહેલો દીવસ કરતા હતા; અને દસ્તુર ચેહરરવા (ચાંદા) પ્રેરદુન અનજુમનના દ્વતરે રાખતા હતા. (જુઓ “ પારસી પ્રકાશ ” સફો ૩ જે અને, “ આતશ બેહરામે દેશાઇ ખોરશેદ ” સફો ૧૪૦ મો.)

દસ્તુર એકલજીના વડવા દસ્તુર રશતમજી બેહરામજીના બપાવા, એરવદ દારામ ખીન સોહરામ, નવસારીમાં પીંડારાઓની ધાડ પડવાના સખબથી કંટાળીને નવસારીથી પોતાના કુટુંબ સાથે સુરત જઇ વસ્યા હતા.

દસ્તુર રસ્તમજીના બાપ બપાવા નજુમ અને જ્યોતીશના એલમમાં પ્રખ્યાત યયલા હતા. પણ દસ્તુર રશતમજીએ જ્યોતીશ શાસ્ત્ર ઉપરાંત અવસ્તા, પેહલવી, પાજંદ, અરખી અને પારસી એલમ પોતાની જાતી મેહનત અને કુશેશથી હાંસેલ કીધો હતો. એ નામાંકીત વિદ્વાન સુરતના “ શેહર ઉસ્તાદ ” નાં નામથી મશહુર થયેલા હતા, અને તેવણુની મદદ મેલવવાને ગમેગમથી ધણાએક દસ્તુરજીઓ સુરત જઇ વસ્યા હતા. આએ દસ્તુરજીના શાગેદીતરીકે નીચે જણાવેલા દસ્તુરશાએ અવરતા અને પેહલવીનો અભ્યાસ હાંસલ કીધો હતો.

૧, સુરતવાલા વડા દસ્તુર કાવસનું નિર્દેશન. —૨-૩, નવસારીના દસ્તુર સોહરામનું દસ્તમનું મેહરજીરાણાના દીકરાઓ કાવસનું નિર્દેશન. —૪, દસ્તુરનું સોહરામનું દસ્તમનું કુમાના. —૫-૬, દસ્તુર દસ્તમનના દીકરાઓ નવરોજનું તથા દારામનું. —૭, એવણ ના મતીજી દસ્તુર સાપુરનું માણિકનું સંજ્ઞા. —૮, એવણના નખીરાઓ દસ્તુર તેહમુરનું નવરોજનું સંજ્ઞાનું તથા દસ્તુર એદલનું દારામનું સંજ્ઞા હતા.

મરહુમ દસ્તુર દસ્તમનને ઉપલા શાગેદાને દીનને એકમ શિખવવા ઉપરાંત વંદીદાદ સાહેબનાં ૫૧ દફતર પોતાને હાથે લખ્યાં હતાં, અને બીજાં અવસ્તા તથા પેહલવી અને શરસી પુસ્તકોની નકલો કીધી હતી. ખુરદેહ અવસ્તા સાથે બાવીસ યસ્તનું પુસ્તક શરસી મોનાનતો સુધાં ગુજરાતી અક્ષરે ઈ. સ. ૧૭૭૮ ના સાલમાં તેવણે શેઠ ધનજીભાઈ મનચેરજી રેડીમનીને માટે પેહલવેહલું લખ્યું હતું; તથા ખુરદેહ અવસ્તા અને હાદોખત નુસ્કના લખાણોને શરસીમાં તરજુમો કીધો હતો. ઇ. સ. ૧૭૬૫ માં નવસારીના આતશબેહરામની કીરયા કરાવવામાં તેવણે મદદ કીધી હતી. (જુઓ, “ પારસી પ્રકાશ ” સફા ૭૪ મો).

દસ્તુર દસ્તમનના દીકરા, દસ્તુર નવરોજનું દસ્તમનું સંજ્ઞાનું, પોતાના બાપની પછી જરથોસ્તી એલમના શિક્ષક તરીકે જાણીતા થયા હતા. તેવણના શાગેદામાંના એ જણા દસ્તુરી દરજ્જે ભોગવવાને લાયક થયા હતા. તેઓ દસ્તુર પ્રાંતનું અસ્પંદ્યારનું રબાડી અને નવસારીવાલા દસ્તુર દસ્તમન નેશિરવાંનનું મેહરજીરાણાવાળા હતા. ખોરદેહ અવસ્તાને પેહલવી ઉપરથી શરસી જમાનમાં દસ્તુર નવરોજનું તરજુમો કીધો હતો.

દસ્તુર નવરોજનું દસ્તમનું સંજ્ઞાના કાબેલ દીકરા દસ્તુર તેહમુરનું ઇસવી સને ૧૭૬૮ માં જન્મ્યા હતા, અને ૧૮૩૨ માં રેહમત પામ્યા હતા. તેવણ પોતાના જમાનામાં સુરત ખાતે જરથોસ્તી દીનના વખણાયેલા વિદ્વાન હતા, અને તેવણના હાથ હેઠળ- ૧, સુરતવાળા દસ્તુર કેમસર દાદાભાઈ-૨, દસ્તમપર ખાતેના દસ્તુર ખોરશેદનું બરજેરનું દારામ પાહળનના-૩, નવસારીવાળા દસ્તુર કેરશાસ્પનું કાવસનું તથા દારામનું કાવસનું મેહરજીરાણા તથા ફેટલાક સુરત શેહરના મોબેદો તથા બહેદીને જદ પહેલવી ભાષા શિખ્યા હતા, જેઓમાં શેઠ ખરશેદનું કોહીઆર એક આગેવાન શાગેદા હતા. આએ દસ્તુર સાહેબે યજસ્ને, વંદીદાદ, ખોરદાદ તથા બેહરામ યસ્તોને અને “ જહાંગીર નામા ” નો ગુજરાતીમાં તરજુમો કીધો હતો.

સને ૧૧૨૦ યજસ્નેદીમાં મરહુમ શેઠ ખરશેદનું તેહમુરનું દેશાઇએ નવસારી ખાતે આતશબેહરામ સાહેબ તખ્તનશીની કીધા, ત્યારે દસ્તુર આસા પ્રેદનથી પોતાના ખાનદાનને ઉતરતો આવેલો પતેત માંડવાને દસ્તુરીનો હક પોતે દેશાઇ યવાથી પોતાના અનેવી દસ્તુર સોહરામનું દસ્તમનું મેહરજીરાણાને શેઠ ખરશેદનું દેશાઇએ બક્ષેશ આપ્યો હતો; જે મજકુર દસ્તુર સોહરામનું એલતેમાસથી ઉપલાં નવસારીના આતશબેહરામ સાહેબની સઘલી પાક કીરયા દસ્તુર દસ્તમનું બેહરામનું સંજ્ઞાનું અને તેવણના ભાષના દીકરા, જાણીતા શરસી શાએર દસ્તુર સાપુરનું માણિકનું સંજ્ઞાનું* ઉપરીપણા હેઠલ પ્રતેહમદી સાથે પાર પડી હતી; જે આતશબેહરામ પરઠવાને હેવાલ દસ્તુર શ પુણ સંજ્ઞાએ શરસી બેતામાં લખેલો હાલ મોણુદ છે, અને નવસારીની તવારીખના સંબંધમાં તે ધણી ઉપયોગી છે. (જુઓ “ પારસી પ્રકાશ,” સફા ૨૫૧ અને ૧૦૧.)

ઉપલી હકીકત ઉપરથી જાણીતું છે કે, નવસારી, સુરત અને મુંબઈના શેહેનશાહી પંડના ત્રણ આતશબેહરામોના પાક કેમસરોની કીરયા સંજ્ઞા ખાનદાનના કાબેલ દસ્તુરોનાં ઉપરી-પણાં હેઠલ યજ્ઞ હતી; અને ગયાં બસો વર્ષના અરસામાં મુંબઈ, ઉદવાર, નવસારી તેમજ સુરતના ઘણાં જ જાણીતા દસ્તુરોએ સુરતના અને મુંબઈમાં માનવત સંજ્ઞા દસ્તુરોના ચેલાઓ તરીકે પોતાના પાક જરથોસ્તી મજહબ અને કીરયાની તાલીમ લીધી હતી.

* દસ્તુર સાપુરનું સંજ્ઞા ઇસવી સને ૧૭૫૩ માં સુરતમાં જન્મ્યા હતા, અને ૧૮૦૫ માં મુંબઈ ખાતે મરણ પામ્યા હતા.

ઇસવી સને ૧૮૧૬ માં મી. જી. પોપ નામના અતરેના એક ઇંગ્લેન્ડ વિદ્વાને “અરદાએ વિરાજ” નામનાં એક કદીમ પુસ્તકનો તરજુમો ઇંગ્લેન્ડ કવિતામાં લખડન ખાતે છપાવી પ્રગટ કરીધો હતો, તેમાં એ ઇંગ્લેન્ડ કવી દસ્તુર સાહેબ એદલજી દારાબજી સંજીયાએ તેને આપેલી મદદની વખાણ કરતાં પોતાના દીઆયાની સેવટે લખી ગયો છે કે:-

“I cannot conclude without offering my best thanks to *Edil Daroo*, that learned and benevolent Priest, by whose means I was enabled to make the translation.”

ઇ. સ. ૧૮૪૦ માં દસ્તુર સાહેબ એદલજીએ “મોજેજતે જરથોસ્તી” નામની કેટાબ છપાવી હતી, તેની સેશત કરતાં ડાકટર જાન વીલશન પોતાના “Parsi Religion” ના ભણીતા અંચમાં સફે ૯ મે લખે છે કે:-It has been composed agreeably to the “orders” and at the expense of Sir Jamsetjee Jeejeebhoy . . . It is scarcely of a controversial nature, though it states, in the Preface, that it has been composed to aid the followers of the “Good Faith” in their discussions with the *Juddin*, or Gentiles, which have for some time been proceeding. Unlike the *Tulim-i-Zartusht*, it speaks without disguise, and in general without perversion; and in many places it is opposed to that work. Its exposition of the principles of Zoroastrianism is pretty copious. . . He seems to a considerable extent to have escaped the untoward march of intellect. It is to his credit that he has preserved his temper throughout his work.

ઇસવી સને ૧૮૩૬ તા. ૧ લી મારચ, અને રોજ ૧૭ મે માહા ૬ ડો સને ૧૨૦૫ યજ્ઞેજરદીને દીને મુંબઈ મધે મોટે કોલાએ મરહુમ શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈએ પોતાના બપાવા શેઠ મેહરવાનજી જીજીભાઈની નધયતે એક દરેમેહર બંધાવી જેમાં આદરાનસાહેબને તખ્તનશીન કરીધા હતા. એ દરેમેહર તથા આદરાંનની કીરયા દસ્તુર સાહેબ એદલજી સંજીયાના ઉપરીપણા હેઠલ થઇ હતી. જશનની કીરયા પુરી કરીધા પછી દસ્તુર સાહેબે શરસી બેતો મરહુમ શેઠ જીજીભાઈને અર્પણ કરીધી હતી.

ઇસવી સને ૧૮૪૪ તા. ૨૯ મી નવેમબર, અને રોજ ૩ જો માહા ૩ જો સને ૧૨૧૪ યજ્ઞેજરદીને દીને પુના ખાતે મરહુમ નામદાર સરજમશેદજી જીજીભાઈ પેહલા બેરોને: સાહેબે પોતાના પુણને માટે બંધાવેલી દરેમેહર તથા આતશઆદરાન સાહેબની સરવે કીરયા મુંબઈનાં મરહુમ શેઠ હોરમજી વાહડીઆજીની આતશમેરાંમનાં બરશનુંમ તથા આલાતયી, અને મરહુમ દસ્તુર સાહેબ એદલજીની સલાહ મુજબ થઈ હતી, તે શુભ ટાંકણે શરસી બેતોમાં લખેલ માનપત્ર મરહુમ અકામર સર જમશેદજીને દસ્તુર સાહેબ એદલજીએ અર્પણ કરીધું હતું.

મરહુમ દસ્તુર પેશુતનજી બેહરાંમજી સંજીયા પોતાના મરહુમ બાવા દસ્તુર બેહરાંમજી દારાબજી સંજીયાનાં મરણ પછી સને ૧૮૫૭ માં વાડયાજીનાં આતશબેહરામના દસ્તુર થયા હતા, અને પારસી ટોળાનો બહુ વગવાળો અને એક મોટો ભાગ તેમને પોતાના દસ્તુર તરીકે માન પતો હતો. વાડયાજીનાં આતશબેહરામની દસ્તુરી ધરાવવા ઉપરાંત, સરજમશેદજી જીજીભાઈ

જ'દ અને પહેલવી મદરેસાના તેઓ પ્રીનસીપાલ હતા, અને એ મદરેસાને સારા પાયા ઉપર લાવવા તથા ઉપયોગી બનાવવા માટે તેઓએ પોતાની શક્તીનો બહુ સારો ઉપયોગ કર્યો હતો. જે કેટલાક લખુલા એરવદો આજે પારસી ધરમને લગતાં ચાનમાં કામ વચે કાંઇક નામ કહાડવાને શક્તીવાન થયા છે, તેઓ સઘળાં મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબના એલા થતા હતા. તેમનું જ'દ પહેલવીનું ચાન જોયા પ્રકારનું હોવાથી યુરોપ ખંડનાં જાણીતા જોલખાઓ વચે તેઓ બહુ માન ધરાવતા હતા, અને પારસી ધરમને લગતી બાબતો વીધે તેમની મારફતે પુછપરછ ચલાવવાને વેસ્ટ, સ્પીંગલ, હાઉગ, પ્ર્યુરર અને ફારમસ્ટેટે જેવા વીદવાનેને યોડી ખુશહાલી ઉપજતીન હતી. મરહુમે પોતાની જીંદગી ફરમીયાન પારસી ધરમને લગતી બાબતો ઉપર કેટલાંક પુસ્તકો અને રેસાલાઓ લખયા છે, જે માં તેમનું “પેહેલવી વયાકરણ” અને “દીનકરદ કેતાબનો તરજુમો” બહુ અગતનાં પુસ્તક લેખાય છે. પારસીઓમાં ધરમ અને નીતીનો ફેલાવો કરવા માટે તેઓએ ૧૮૬૮ માં “યજ્ઞદાં પરસ્ત” પત્ર ને મરહુમ મીં નસરવાનજી દોરાબજી આપચખતીઆર સાથે મળીને જનમ આપ્યો હતો, જેના વડા અધીપતી તરીકેનો જોષો કેટલોક વખત સુધી મરહુમ દસ્તુરે ચલાવવા પહોં, ચોક્સ સબબોને લીધે તેમને તે જોષો છોડવો પડ્યો હતો. તેમની વીદવતા અને બાહોશી માટે નામદાર સરકારે તેમને ઇસવી સને ૧૮૮૯ નાં નવાં વરશને તાંજિ શમસ-ઉલ-જોલખાંનો ખેતાબ બખશ્યો હતો, જે ખેતાબનો જોષો અને સનદ તેમને એનાયત કરવા માટે માજી ગવરનર લાર્ડ રેએ તા. ૧૨ મી મારચ ૧૮૯૦ ને દીને મુબહના કાઉનસીલ હોલમા એક ખાસ દરબાર ભરી હતી. એ સનદની નકલ નીચે મુજબની છે:-

SANAD.

To

Dastur Dr. Peshotan Behramji Sanjana, Principal of the Sir Jamsetji Zend and Pehlvi Madressa, in Bombay.

I hereby confer upon you the title of Shams-ul-ulama as a personal distinction.

Fort William,

Lansdowne

The 1st January 1889. } Viceroy and Governor General of India.

SEAL

OF THE

SUPREME GOVERNMENT

OF

BRITISH INDIA

MDCCCXXXI.

વહી મરહુમ દસ્તુરજી પેશ્વતનજીને સને ૧૮૮૬ નાં આગસ્ટ માસમાં જરમનીની હુબીન જેન મુનીવરસીદી તરફથી એમ. એ. યાને “ માસ્તર આવ આરટશ ” અને પી. એચ. ડી. યાને “ ડાક્ટર આવ શાઇલાલોજી ” ની માન ભરી પડવીઓ આપી હતી; જેની લેટીન લાખાની સનદ પણ નીચે મુજબની છે:-

QVOD DEVS OPTIMVS MAXIMVS FELIX FAVSTMQVE ESSE IVBEAT
AVGVSTISSIMO ET POTENTISSIMO DOMINO

CAROLO

REGE WÜRTTEMBERGIAE

RECTORE VNIVERSITATIS MAGNIFICO

OTTONE DE FRANKLIN

REGII ORDINIS CORONAE WÜRTTEMBERGICAE PRIMAE CLASSIS EQVITE
REGII ORDINIS BORVSSICI AQVILAE RVBRAE IN QVARTA CLASSE QVITE
MAGNI BADENIAE DVOCIS ORDINIS LEONIS ZARINGICI PRIMAE CLASSIS EQVITE
IVRIS VTRIVSQVE DOCTORE PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO
VENIAM LARGIENTEEA QVA POLLET POTESTATE A REGE CONCESSA
CANCELLARIO VNIVERSITATIS MAGNIFICO

G VSTAVO DE RÜMELIN

Regiorvm Ordiniv Fridericiani Cruce Magna Insignito Coronae Württembergicae Commendatore
Ivris Vtrivsqve Philosophiae Scientiae Politicae Doctore Regi a Consiliis Publicis Collegii
Statistici Praeside Honorario

FACVLTATIS PHILOSOPHICAE DECANO SPECTATISSIMO

EDVARDO SIEVERS

PHILOSOPHIAE DOCTORE LITTERARVM GERMANICARVM PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO
AMPLISSIMVS PHILOSOPHORVM ORDO

IN REGIA VNIVERSITATE EBERHARDINA CAROLINA TVBINGENSI
DOMINVM

PESHVTAN BEHRAMJI SANJANA

INTER PERSAS BOMBAI DECENTES SVPERIORIS ORDINIS SACERDOTEM
Virvm Doctrina Insignem Librorvm Pallavicorvm Editor a Et Interpretem Peritissimvm

Q V I

COLLEGIS NOSTRIS VOLVMINA AVESTICA LVBENS SVPPED ITAVI
DOCTOREM PHILOSOPHIAE ET ARTIVM LIBRALIVM MAGISTRVM
HONORIS CAVSSA CREAVID CREATVMQVE
HOC DIPLOMATE RENVNTIAVIT

EIDEMQVE OMNIA IVRAET PRIVILEGIA CVM DOCTORIS GRADV CONIVNCTA CONFERT

TVBINGAE

SVB MAIORE FACVLTATIS PHILOSOPHICAE SIGILLO

DIE XXII MENSIS IVLII ANNI MDCCCLXXXVI.

GIGILLUM TESTATUR

EDUARDUS GIEVERS

H. T. DECANUS.

દશતુર પેશોતનજી બેહરામજી સંબંધીએ સને ૧૮૪૩ ઇસવીથી હમણા શુધી કરેલાં કાંમોની યાદી:-

સને ૧૮૪૩ માં મરહુમ દશતુર અસ્પંદીઆરજી પ્રામજી રબાડીનાએ છપાવી પ્રગટ કરેલી બજશને બા માંએનીનાં પુશતક ઉપર 'બજદાંપરસ્ત' ને નામે મરહુમ શેઠ નવરોજજી પ્રફુલ્લજીની મારફતે જામે જમશેદમાં મોહડી તપાસ ભરેલી તકરાર ચલાવી હતી.

સને ૧૮૪૪ નાં વરસમાં શુદેહે કુસ્તી બાંધવાનો તરીકે પાદશાહ જમશેદધી ઈરાનમાં ચાલુ થયો હતો તે ઉપર અવસ્તા-પેહલવી અને શરસી કેતાબોના દાખલા બતલાવીને સામેત કર્યું હતું. અને તકરાર કરનાર તરીકે 'બારીકખીન બજદાંપરસ્ત' નું નામ રાખ્યું હતું.

સને ૧૮૪૮ માં 'વજર કરહે દીની' નામનું પેહલવી પુશતક જામે જમશેદ છાપાખાનામાં પેહલવી ટાઇપે હિન્દુસ્થાન ખાતે પેહલવેહલ્લુ છપાવી પ્રગટ કર્યું હતું.

સને ૧૮૫૨ તથા ૫૩ માં રાસ્ત ગોષ્ટારનાં પત્રમાં જરથોશતીઓને નીરંગ લેવાની સાહેબે થયેલાં લખાણોના જવાબ 'વજરેઅન હોમાઇ' તથા 'દયનપાસદારીએ વજરેઅન હોમાઇ' એવાં બે ચોપાનીઆમાં અવસ્તા પેહલવી અને શરસી કેતાબના દાખલાથી આપીને બાંમદાદને વખતે નીરંગ લેવાનું પ્રમાન સામેત કરી આપ્યું હતું.

સને ૧૮૫૩ માં હાજી આબાદના પાહડ ઉપર કેતારાએલી તથા નકશે રસ્તમ નામના પાહડ ઉપર કેતારાએલી પેહલવી તખતી તથા કેટલા એક પેહલવી સીકકા ઉકળાવીને તે વખતે પ્રગટ થતાં શેઠ સોહરાબજી શાપુરજી બંગાલીની કલમથી લખાયેલાં 'જગત પ્રેમી' નામનાં ચોપાનીઆમાં પ્રગટ કરાવ્યાં હતાં. અને મુંબઇની રાયલ એશીઆટીક સોસાયટીમાં પણ રજુ કર્યાં હતાં.

સને ૧૮૫૩ માં "કારનામે અરથશતર પાયકાન" નામનાં પેહલવી પુશતકને ગુજરાતી તરજુમો કરીને 'જગત પ્રેમી' નામના ચોપાનીઆમાં શેઠ સોહરાબજી શાપુરજીની મારફતે છપાવી પ્રગટ કર્યો હતો.

૧૮૫૫ માં "રાહે રાસ્તનુમુયિ જરથોસ્તીયાન સભા" રાહનુમાય માજદીયસનાન સભાની સામે ઉભી થઇ, તેના એવણ નાયબે સરનશીન થયા હતા.

સને ૧૮૫૬ માં "હેકાએત પ્રેવરહેગાન" યાને મુખ્તાદના દીવસોમાં અશો રવાંને લગતી શું કીરીઆ કરવી જોઈએ તેને લગતાં તકરારી તરજુ ચોપાનીઆં ગુજરાતીમાં જામે જમશેદ છાપાખાનામાં છપાવી પ્રગટ કર્યાં હતાં.

સને ૧૮૬૧ માં રાહનુમાએ માજદીયસનાંન સભાની તરજુથી "પારસીએ એક ખોદાને માનનારા છે" તે ઉપર એક ભાષાંજુ આપ્યું હતું.

સને ૧૮૬૩ ના વરસમાં નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઇ પેહલા બારોનેટની ખાહેશથી 'તશ્સીરેગાહ ગાહંબાર' હેવે નામનું એક નાહલું પુસતક ગાહંબારની બાબત ઉપર લખીને નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઇ પેહલ્લા બેરોનેટને ખરે જામે જમશેદ છાપાખાનામાં છપાવી પ્રગટ કર્યું હતું.

તા. ૪ થી માર્ચ ૧૮૬૩ ને દીને મરહુમ સર જમશેદજી જીજીભાઇ પેહલા બારોનેટની યાદગારી રાખવા સાફ ઉભી કરેલી જરથોસ્તી મદરેસા ઉધડી, ત્યારથી તે પોતાના મરણ શુધી એવણુ તે મદરેસાના વડા શીક્ષાગ્રહ હતા.

૧૮૬૪ ની તા. ૧ લી ફેબ્રુઆરીએ મુંબઈ મધે વસતીની ગણતરી શેવામાં આવી હતી, તેની એક દીવસ આગમજ યાને તા. ૩૧ મી જાનેવારીએ દસ્તુર પેશતનજીએ શેઠ હોરમશજી વહાડયાવાળાં આતશખેડરાંમમાં વસતીની ગણતરીના શાયદા બાબે એક વાવજ નરયોશતીએ સનમુખ કરી હતી,

સને ૧૮૬૪ માં સર જમશેદજી ‘ત્રાંશલેશન’ પ્રંડને હીસાબે પારસી પંચાતના તરસ્ટી સાહેબો તરફથી દસ્તુરજી નરયોશત ખેડરાંમે પ્રારસી બેતની ભાષામાં લખેલાં પુશતકને બુજરાતીમાં નોટ સાથે તરજુમે મંગિયો હતો તેને લગતા ત્રણ રેસાલા ટરસ્ટી સાહેબો ઉપર મોકલવામાં આવ્યા હતા તેમાંથી દસ્તુર પેશતનજીને લખેલા રેસાલો કમીટીએ પસંદ કરીને રૂ. ૫૦૦) નું ધનામ આપ્યું હતું.

સને ૧૮૬૫ માં શેઠ નશરવાનજી મનચેરજી કાંમાના ધરમખાતાંને હીસાબે “નરયોશતી ધરમ શુ” છે તથા એ ધરમ કેવો ઉતમ છે” તે ઉપર રૂ. ૫૦૦ નાં ધનામને એક રેસાલો લખ્યો હતો. અને બીજા તૈયાર રેસાલાઓની સાથે સરખાવીને કમીટીએ દશતુર પેશતનજીને રેસાલો પસંદ કર્યો હતો અને ઉપલાં સાલમાં તે છપાવી પ્રગટ કર્યો હતો.

સને ૧૮૬૫ માં ‘નરયોશતીઓની ખોદાપરસ્ટી’ ઉપર એક ભાષાંજી મરહુમ શેઠ હોરમશજી બહમનજીનાં આતશખેડરાંમની સાલગરેહનાં જશનની મીજલમાં આપ્યું હતું અને તેના ચોપાનમાં નામદાર શેઠ રશતમજી જમશેદજી જીભાધના આસરાથી જામે જમશેદમાં છપાઈને પ્રગટ થયાં હતાં અને તે નરયોશતી ટોલામાં મુદ્રત વેહેંચવામાં આવ્યાં હતાં.

સને ૧૮૬૫ માં જીદદીન સાથે નરયોશતીઓએ બેસીને ખવાની તથા જીદદીન ઓરત સાથે નરયોશતીને પરજીવાની તકરાર રાસત ગોષ્ટાર પત્રમાં ઉઠી હતી તેના જવાબ નરયોશતી દીનમાં તેમ કરવાની મનાઇ સાથના દાખલાઓથી ‘યજદાંપરસ્ટને’ નામે જામે જમશેદના તે વખતના નયુશમાં આપ્યો હતો અને દસ્તુર પેશતનજીને મલતું મત ડાકટર હાઉએ પણ આપ્યું હતું જે મત તે વેળાનાં જામે જમશેદમાં પ્રગટ થય્યું છે.

સને ૧૮૬૫ માં નરયોશતીઓને સાંર સરકાર તરફથી ધારા બંધાવી મંગાવવા સાંર નરયોશતીઓને સાંર ધારા બંધનારી કમીટીના સેક્રેટરી શેઠ નવરોજી પ્રેદનજી તથા શેઠ સોહરાબજી શાપુરજી બંગાસીએ દીનને લગતા સવાલો લખીને તેના દીનની કેતાબોની ફલીલ સાથે જવાબ મંગાવ્યા હતા, તે એક રેસાલાના આકારમાં લખી મોકલ્યા હતા. તેમાં દસ્તુર પેશતનજીએ એ દીપ સધળા પ્રકારે પસંદ રાખી, પણ સાળા યા સાળીની છોકરી સાથે (યાને કુવા અથવા માસા સાથે) પરજીવાની બંધી કરવાની સુચના કરી હતી.

સને ૧૮૬૫માં નરયોશતીઓને લગતા ભલા વીચાર ઉપર એક ભાષાંજી મરહુમ શેઠ હોરમજી વાડીઆજીના આતશખેડરાંમની સાલગરેહ ઉપર કર્યું હતું.

સને ૧૮૬૭ માં મરહુમ દસ્તુર એદલજી દારાબજી જામારખ આસાનાનું બનાવેલું એક પુસ્તક તેઓના નખીરા દસ્તુરજી જામારખજી મીનોચેરજીએ પ્રગટ કર્યું હતું તે પુશતકમાં મરહુમ દસ્તુર એદલજીએ નવસારીના ભગર સાથના મોબેદોમાં થતી કૃત્તીએક ખામીઓ બતાવી છે. તે બાબતોમાં ગાથાના દીવસોમાં સંપ્રદારમદ મહીના પઢવા સાંર મજકુર દસ્તુરે આપેલા પઢવાની વીરધમાં “તરસીરેગાહે ગાથાની” નામનું અવરતા પેઢલવી-પ્રારસી કેતાબોના દાખલા બતલાવીને તથા ખોતાનાં મતની તરફેન યુરોપ ખંડના કામેલ વીદવાર્થીઓનાં પુશતકમાંથી તેઓનાં મત ટાંકીને એકસોથી વધારે સપાનું એક પુશતક દસ્તુર પેશતનજીએ છપાવી નરયોશતીઓમાં મુદ્રત વેહેંચ્યું હતું.

૧૮૭૦ ના માર્ચ માસમાં નામદાર મહારાણી વીકટોરિયાને બીજે પુત્ર ડ્યુક ઓફ એડિનબરો મુબરક આવયો, તેની મુલાકાત દસ્તુર પેશતાનજીએ લઈ, પારસીઓના મોખેદોની તરફથી જન્દ અને પહેલવીમાં એક એકરેશ બેઠ આવયો હતો.

સને ૧૮૭૧ માં પેહલવી વ્યાકરણનું ૪૦૦ સપાનું પુશતક દસ્તુર આશકારા પ્રેસમાં છપાવી પ્રગટ કર્યું હતું. આજે પુશતક નેકનામ શેઠ રશતમજી જમશેદજી જીજીભાઈને અરપણ કર્યું હતું.

સને ૧૮૭૪ માં 'દીનકર્દ' નામની પેહલવી કેતાબનો ગુજરાતીમાં તરજુમો કરીને સર જમશેદજી જીજીભાઈ ત્રાસલેશન પ્રેસના આસરાથી સને ૧૮૭૪ માં તેનું 'પહેલું', ૧૮૭૬ માં બીજું, ૧૮૮૧ માં ત્રીજું, ૧૮૮૩ માં ચોથું, ૧૮૮૮ માં પાંચમું અને ૧૮૯૧ માં છઠ્ઠું દસ્તુર છપાવીને પ્રગટ કીધું છે.

સને ૧૮૮૧ નાં સાલમાં જીદદીનનાઓને પેટનાઓને શુદ્ધ પેહરાવખા તે વેલા તેઓની ચમેલી અનધટી કીયાની વીરધ દીનના પ્રમાનને લગતું 'નીરંગે જવીદ દીનાં' એવે નામનું એક ચોપાનનું ગુજરાતી અવસ્તા તથા પેહલવી અને ફારસી પુશતકોના દાખલા સાથે છપાવીને જરથોશતીઓમાં મુદ્રત વેઢવ્યું હતું. અને તેવા શુદ્ધ પેહરાવેલોને પોતાને અસ્તકનાં જાહાડીઆજીવાળાં આતશબેહરાંમાં આવવાની મના કરી હતી.

૧૮૮૩ માં મરહુમ શેઠ હોરમસજી વહાડયાના આતશબેહરામના બોયના નાણાં વખતે જે મુકદ્દમે હાઈ કોર્ટમાં નીકળ્યો હતો તેમાં મરહુમ દસ્તુરજીએ મોટા ભાગ લીધો હતો, અને આટલાં બધા વરસનો રીવાજ ફરવી પોતાના આતશબેહરામ મધે આચારનાનો ના પ્રરઝદોને નાવર મરાતબ કરવાનો તેના તસદીઓ સાથે ઠરાવ કર્યો, અને એ ઠરાવ પોતે પોતાના એ નજીરાઓ એરવદ રસતમજી તથા દીનશાહજી એદલજી સંબંધનાં ફેબરવાની માસમાં અત્રે નાવર મરાતબ કરી અમલમાં લાવ્યા. આ ઉપરથી મુબરકમાં વસનારા તમામ ભગર સાથના મોખેદોએ વહાડયાજીના આતશબેહરામથી છુટા પડી કોર્ટની મરહુમ મણિકજી શેઠની દરેહમેહેરમાં નવો વરસીયો તથા નીરંગદીન કરી તેવડે ચોળદા થરેગરીનું કામ ચલાવવાનું શરૂ કર્યું. આ ઉપરથી દસ્તુર પેશતાનજીએ આગેવાની લઈ નવસારી મધે મુબરકના મરહુમ હોરમસજી વહાડયાના આતશબેહરામને લગતા મોખેદોની મદદ અને આશરાને માટે એક આ દરયાનની દરેહમેહેર બંધાવી પરચાવી હતી. તે દરેહમેહેરની સામે નવસારીના દસ્તુર મોખેદોએ વાંધો લઈ ત્યાંની મુનસફ કોર્ટમાં મુકદ્દમે માંગ્યો હતો અને મુનસફ કોર્ટે તે દરેહમેહેર નવસારીમાંથી ખસેડવાનો હુકમ આપ્યો હતો. તે ઉપર વહાડયાજીવાળાઓએ વડોદરાની વરીર કોર્ટમાં અપીલ કરી હતી. ત્યાંથી પણ અગીઆરી ખસેડવાનો હુકમ થયો હતો. એ બાદ વહાડયાજીનાં આતશબેહરામમાંથી નીકળી ગયલા મોખેદો માટે ત્યાં પાડોશમાં જ ગયે સાલ મરહુમ દસ્તુર જમારપજીની આગેવાની હેઠળ નવું આતશબેહરામ બંધાયું છે. એ આતશબેહરામ બંધાવાની તથા તેની થયેલી કીયાની વીરધમાં મરહુમ પેન્થુનજીએ એક ખાસ ચોપાનનું રચ્યું હતું અને તેમાં એવું જણાવ્યું હતું કે એ મકાનની કીયા દરોઅસ્ત થયેલી નહી હોવાથી મુબરકમાં મરકી વીઝેરેનો ફલાવો થવા પામ્યો હતો, પણ તે બોલવું ધણાઓને નાપસંદ જેવું લાગ્યું હતું.

સને ૧૮૮૬ માં અન્દરજે આતરેયાત મારસ્પદાન અન્જેસાર્થગાંન માદીઆને ચતરંગ અને અન્દરજે ખુસરો એકવાતાન એ નામના પેહલવી ચાર રેસાલાઓનો ગુજરાતી તથા ઇંગરેજી તરજુમો દસ્તુર આશકારા પ્રેસમાં છપાવી પ્રગટ કર્યો છે.

સને ૧૮૮૮ માં શેઠ હોન વાડીઆનાં આતશબેહરાંમની સાલમરેહને દહાડે 'ખજીદીએસની જરથોશતી દીન ઉપર એતેકાદ રાખવાની ખુબી' ઉપર કરેલાં ભાષાંજીનું ચોપાનનું છપાવી પ્રગટ કર્યું હતું.

સને ૧૮૮૮ માં પાક મજદીઅસની જરથોશતી કલામો વીસે સેઠ હોરમજી બં વાડીઆ જીનાં આતશબેહરાંમની સાલગરેહને દીને આપેલાં ભાંશાણુ યોપાંનયું.

સને ૧૮૯૦ માં “ દર એક જરથોશતીએ બલા વીચારવાલા બેહમનને પોતાનાં દીલમાં રાખવાની જર અને જુરી બુદ્ધીવાલા અકામનને પોતાથી દુર કરવાની પ્રજા ” ઉપર આપેલા ભાષાંબુ યોપાંનયું.

સને ૧૮૯૧ માં “આરમઘતિ અને તરેમઘતિ-યાને નમનતાઘ અને મગરી” ઉપર આપેલા ભાષાંબુ યોપાંનયું.

શર જમશેદજી જીજીભાઈ જરથોશતી મદરેશાના છેલા વારશીક મેલાવડામાં નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઈ ચોથા ભેરોનેટે ભાશાંણુ કરતાં મરદુમ દસ્તુરજીનાં બાબમાં હેવું કહી શંભાવ્યું હતું કે:-આ ખાતાના મરદુમ વડા શીક્ષક સમશુલ જોલમાં દસ્તુરજી સાહેબ પેશોતનજી બેહેરામજી સંજના એમ. એ., પી. એચ. ડી., નાં મરજીની નોધ આ ખાતાનાં રીપોટમાં લેવાઈ છે. મરદુમ દસ્તુરજીએ ૩૫) વર્ષની લાંબી મુદત સુધી મેહેનત લખ એ ખાતામાં કેળવણી આપવાનું કામ કેટલીક મુશ્કેલીઓ વચ્ચે ચાલુ રાખ્યું હતું. એ મુશ્કેલીઓ એક નવું ખાતુ ચલાવવાની હતી. આવા પ્રકારનાં નવાં ખાતાંઓ ચલાવવામાં શરૂઆતમાં કેટલીક મુશ્કેલીઓ ઉભી થાય છે, કારણ કે શરૂઆતમાં આવા ખાતાંઓ એક અખતરા સમાન હોય છે. મરદુમ દસ્તુરજીએ શરૂઆતનાં અખતરાના તબક્કાથી એ ખાતાં સાથે પોતાનો સંબંધ શરૂ કરી જીંદગીનાં છેડા સુધી તે ઉમંગ અને ઉલટ સાથે જીવી રાખ્યો હતો. એવળુ સાહેબનાં મરજીથી પારસી ટોળાએ એક ભણેલા દસ્તુર જોયા છે અને આ ખાતાંએ પોતાનાં કામેલ વડા શીક્ષક જોયા છે.

એ રીતે મુબઘના એક ધણા પાકટ અને ૪૦) વરસ સુધી શારી બાહોશીથી દસ્તુરી ચલાવેલા મરદુમ દસ્તુરજીની કારકીરદીની તમામ વીગતો પુરી થઈ છે, તે ઉપરથી વાંચનારાઓને મરદુમ દસ્તુરજીની બાહોરી અને દરેક કામ ધણી સંભાલ્યો કરેલાંની ગુઢાઈ મલશે. મરદુમ દસ્તુરજી ધણજી પવીત્ર દીનઅગાહ અને પારસી ટોળાને ધણા ઉપયોગી થઈ પડે તેવા વીદવાન હતાં, એમનાં મોહતથી પારસી ટોળાને ખરેખર મોટી ખોટ ગઈ છે.

પાયદશતની કીયા—મરદુમ દસ્તુર પેશોતનજીના રવાનને અવલમજલ પહેાંચાડવાની કીયા ગુજરાવાની બીજી દીવસે યાને ગોશ રોજ તીર માસે મરનાર દસ્તુરજીનાં ચરતીવાડી તરફના મકાનમાં કરવામાં આવી હતી. મરનારને સેવટવું માન આપવા માટે અ ચોરનાનો તથા બેહેદીનોતી મોટી સંખ્યા લગભગ ૧૫૦૦ માણસો, ઘર આગળ એકઠાં થયાં હતાં. ચોભીતળાવના જાહેર રસતા ઉપર ખુરસીઓ ગોઠવી તેમને બેસવાની સગવડ કરી આપવામાં આવી હતી. એ કીયામાં ભાગ લેવાને સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટે, સર જેહાંગીર કાવસજી રેડીમની, દસ્તુર ડાકટર હાશંગ જામાસપ, દસ્તુર કેખશર જામાસપજી જામાસપઆસાના, દસ્તુર ખરશ્વેદજી બેજનજી સુરતવાળા, દસ્તુર કાવસજી નશરવાનજી, મીં જમશેદજી નશરવાનજી તાતા, મીં જીજીભાઈ પ્રરામજી પીટીટ, મીં નશરવાનજી અરદેશર વહાડયા, મીં જાલભાઈ અરદેશર શેઠના મીં જમશેદજી બમનજી વાહડયા, તેમજ આલખસેસ, પીટીટ, કામા, પદમજી, બનાજી, મોદી, વગેરે ખાનદાનોના નખીરાઓ જણાતા હતા. પાયદસ્ત જા કલાકે કહાડવામાં આવી હતી. તે વખતે ત્રામ તથા ગાડી ઘોડાને આવજા બંધ કરવામાં આવેલા હતા. અચોરનાનો તથા બેહેદીનોતી મોટી સંખ્યા મરનારની લાશ પાછળ ડુંગર તરફ ગઈ હતી.

ઉઠમણાની કીયા—મરદુમ સમશુલ જોલમાં દસ્તુર પેશોતનજી બેહેરામજી સંજનાના ઉઠમણાની કીયા રોજ ૧૫ મો માહા ૪ થો ચેહેનશાહીને દીને પાછલા પોહોરના ચરતીવાડી મધેના વહાડયાજીના આતશબેહેરામના મકાનમાં થઈ હતી, જે વેળાએ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટે ઉપરાંત અચોરનાનો અને બેહેદીનોતી મોટી સંખ્યા હાજર થઈ

હતી. ઉઠમજી કીરયામાં લગભગ ૧૫૦ આયોરનાનોએ ભાગ લીધો હતો, જેઓમાં દખણના વડા દસ્તુર હોશંગે જનમાસપ, સુરતવાળા દસ્તુર રસતમજી જમશેદજી, કામાયાગવાળા દસ્તુર નશરવાનજી જમશેદજી જનમાસપઆસાના, સુરતવાળા દસ્તુરજી કાવસજી નશરવાનજી, કલ્યાણીવાળા દસ્તુર દારાશાહ રસતમજી સંજના, દસ્તુર ડોસાલાઈ સોરાબજી મેહેરજીરાણા, દસ્તુર શાપુરજી મનચેરજી ઈછાપોરયા, દસ્તુર ખુરશેદજી બેજનજી, દસ્તુર બનનજી રસતમજી મુલ્લાંશી રોજ, એરવદ એદલજી પેશોતન સંજના, એરવદ દારાબ પેશોતન સંજના, એરવદ રસતમજી એદલજી સંજના વગેરે હતા. આરશેદ મેહેરની નયાએશ પુરી થવા પછી, એરવદ દારાબ પેશોતન સંજનાએ વચોવચમાં બેઠક લીધી, જેવણના ડાળા હાથ ઉપર એરવદ એદલજી પેશોતન રાખણ તથા જમણા હાથ ઉપર દસ્તુર ખુરશેદજી બેજનજી ખીરાજયા હતા. એરવદ રસતમજી એદલજી સંજના તેઓની સામી બાજુએ બેઠા હતા. પચાઇતવાળા મોબેદ રસતમજી કાંગાએ જણાવ્યું કે નાયબ દસ્તુરજી સાહેબ દારાબજી પતેત માંડો સાહેબ, નામ દસ્તુર પેશોતનજી. એરવદ દારાબજીએ ઉઠીને પોતાના મરહુમ મુરંખીજીની પતેત માંડવાને પોતાના વડા બાબ એરવદ એદલજીને ધરમાસ કરી હતી, જે તેવણે સવીકારી હતી. બાદ એરવદ એદલજીએ પોતાના ભાઈ એરવદ દારબજીને “ ગાય ” ભણાવી હતી.

મરહુમ દસ્તુરજીનું નામ જાહેર કીરયાઓમાં લેવાની દરખાસ્ત.-સુરતવાળા દસ્તુર રસતમજી જમશેદજીએ જણાવ્યું કે, આજની ગંભીર મીજલસમાં એક દરખાસ્ત કરવાની દલગીરી ભરી ધરજ માટે માથે આવી પડી છે અને મારી ખાતરી છે કે, હાજર રહેલા આયોરનાન તથા બેઠેદીન ભાઈઓ મારી તે દરખાસ્ત સાથ મળતા થશે. ખોદાની મરજીથી છેલ્લા થોડા વખતમાં આપણામાંથી ઘણાક નામાંકીત પુરોસો તથા પાઠઓ આ જોડાનમાંથી ઉઠાગરી કરી ગયાં છે. પ્રથમ તો આપણા માનવંત હાંદી ઉમરાવ ત્રીજ સર જમશેદજી જીજીભાઈ આરોનેટનાં અકાળ મરણથી આપણે એટલા શોકમાં આવી પડ્યા હતા કે જેની દલગીરી હતી આપણાથી બુલાઈ ગઈ નથી. તેવણ પછી ડાઁ બહાદુરજી, જેવણને લોકરક્ષક કહે છે જીવરક્ષક કહે, તેવણના મરણથી જરથોસ્તી ટોળાંને નહી પુરાવ એવી ખોટ ગઈ છે. તે પછી સખાવતે બહાદુર બાઈ દીનબાઈ પીટીટ, જેવણ “ ગરીબોનાં માખાપ ” તરીકે ઝાળખાતાં હતાં, તેવણ બેઠસતનશીન થયાં તે દલગીરીભરી ગીત. તેવણ પછી અશો ખસલતના દસ્તુરજી સાહેબ ડાઁ જનમાસપજીના મોતથી જરથોસ્તીઓમાં કાંઈ યોદો ગમ નથી ઉપજ્યો. હાલ દસ્તુર પેશોતનજીના મરણ માટે આપણ બેદ બતાવયે છીએ, જે ભલા દસ્તુરે આ પાક મકાનની દસ્તુરી ૪૦ વરસની સુદ્ધ સુધી પ્રતેહમંદીથી ભોગવી હતી, જે દરમયાન તેવણે ઘણાક ‘ લરનેડ ’ (વીદવા) ખીન્ના ભેગા કર્યા હતા. એક સાએરના કોલ છે કે અગર તું બાદશાહોના બાદશાહ હોય તો પણ આ દુનીયામાં રૂના અને રૂના વારતેજ છે. મરહુમ દસ્તુરજીની કારકીરદીનો હેવાલ આપણ પારસી તવારીખનવેશ શેઠ બહમનજી બેઠરામજી પટેલે આજે જણાવ્યો છે, જે વીશે વધુ નહી બોલતાં હું તમને જણાવું છું કે શેઠ બહમનજી પટેલના તે હેવાલથી તમારે વાકેફ થવું. દસ્તુર પેશોતનજીની વીદવતા અને અવરતા પેહેલવી ભાશાનાં ચાનની તારીફ કરી, ડાકટર હોંગે મરનારની કરેલી સીપ્રટ ટાંકી બતાવી દસ્તુર રસતમજીએ દરખાસત કરી કે મરહુમ નેક ખસલતી દસ્તુરજી પેશોતનજીનું નામ, તમામ યોજદામરેગરીની કીયાઓમાં તેમજ ધૂપ તીરંગમાં અશો નર નારીઓની માળા છે તેમાં ઉમેરવું અને તેવણનું નામ તમારા ઘરમાં હમેશ જળવી રાખવાને હું તમે દસ્તુરજી સાહેબો, આયોરનાન તથા બેઠેદીન સાહેબોને અરજ કરું છું. મરનાર હુમત, હુખત અને હુવરશત; મનશની, ગવસની તથા કુનશનીના “ પ્રીનસીપલો ” પ્રમાણે ચાલતા હતા તથા ચાલવાને

ખીનજોને આગ્રહ કરતા હતા. દાદારની દરગાહમાં હું દુવા ગુનજીં છું કે પરવરદેવારે તેવજુનાં રહેને જનતગુજનની સારી જગા બક્ષે. ઉપલી દરખાસ્તને કલ્યાણીવાલા દસ્તુરજી દારાશાહ રસ્તમજી સંજનાએ ટેકા આપ્યો હતો, અને તેમ કરતાં તેઓએ ખીજ કેટલીએક આબદનું વીવેચન કર્યું હતું.

અત્રે એક ઝેરવદ સાહેબે જાહેર કર્યું કે, રૂ ૧૦૦૦ ની કીમતનો બંગાલ બેંકનો એક શેર મીંડરામજી હોરમસજી શેઠનાએ આપ્યો છે, જેના વ્યાજમાંથી મરનાર દસ્તુરજી પેસતનજીને નામનું એક ઇનામ સર જમશેદજી મદરેસાના પ્રતેષમંદ વીદ્યાર્થીને આપવામાં આવશે.

વહાડયાજીના આતશબેહરામના નવા દસ્તુર તથા નાયબ દસ્તુરની નેમજીક.

એ પછી એ આતશબેહરામના મેનેજીંગ ત્રસડી મીંડરામજીએ જનમજી વહાડયાએ નીચેથી અજુમન પત્ર વાંચ્યો હતો:—

“ મીજલશના સાહેબો, અમારા મરહુમ મુરખીજી શેઠ હો. બ. વહાડયાજીનાં આતશબેહરામના દરતુરજી સાહેબ સમસુલજોલમાં દસ્તુર ઠાકતર પેશોતનજી બેહરામજી સંજના, એમ. એ. પી. એચ. ડી. ના હક થવાથી અમે ત્રસ્ટીઓને અતીઅંત દલગીરી ઉપજી છે, અને અત્રે આએ મકાનમાં વસનારા તથા કામ કરનારા સઘલા મોબેદો તથા તેવજુને ચાહનારા દોસત આસનાવોમાં ગમગીની ફેલાઈ છે, એવું અમે સત માનીએ છીએ. આ પાક આતશબેહરામ સાહેબના કેબલાને ૬૯ વરસ સુધીમાં સંજના આનદાનના ત્રણ સાહેબો દસ્તુરીનો એકો ભોગવી ગયા છે. તેમાં મરહુમ દસ્તુર પેશોતનજી (૪૦ સં ૧૮૫૮ માં નેમજીક થયેલી હોવાથી) વરસ ૪૦ ની લાંબી મુદતવરે એ માનવંતો એકો ભોગવવાને નસીબવંત નીવડયા હતા. એવી નોંધ લેતાં અમેને સંતોશ ઉપજે છે. આએ પાક મકાનની ઈજતમાં વધારો કરવા તથા પહરેજગારીથી સઘળાં દીનઆઈનના કામે કરાવવામાં તથા મકાનની પવીત્રાઈ વગેરે જાળવવાની અતીઅંત ખંત અને કાળજી રાખી હતી. અને આ પવીત્ર આતશબેહરામની કીરતી વધારવાની ભલી નેમ જીંદગીની છેલ્લી ઘડી સુધી રાખી પધસા અને વખતના ભોજે તેને વળગી રહ્યા હતા, તેની અતરે નોંધ લઈએ છીએ. મરહુમ દસ્તુરજીની આએસથી પોતાના આએ આતશબેહરામ સાહેબના દીનઆઈનને લગતા કારોબાર ચલાવવામાં મદદ કરવાના હેતુથી એવાજુના માંગવાથી એવજુના ખીન દોકરા ઝેરવદ દારાબજીને અમેએ નાયબ દસ્તુરની પદવી યજ્ઞજેરદી સને ૧૨૬૪ અને ઈસવી સને ૧૮૯૪ માં આપી હતી કે જે એકાદાને અનુસરતાં કામકાજમાં એવજુ કાકાયલા રહેતા આવયા છે, જેવજી પોતાની બારોશીથી જાહેરમાં સંતોશકારક દેખાવ કર્યો છે. અમેએ અમારાં પાક મકાનનાં ત્રસ્ટદીડની અંદર જે સતા મેનેજીંગ ત્રસડી તરીકે હાલ અમે શેઠ પેસતનજી હોરમસજી બખતજી વહાડયાની વતી ભોગવયે છીએ તે સતાની રૂએ અમારા હમશરી ત્રસડીઓની સમતી સાથે એવા ઠરાવ ઉપર આવયા છે જે નાયબ દસ્તુર દારાજી પેશોતનજી સંજના, બી. એ., ને આજ દીનથી એવજુના મુરખીજીની જગા ઉપર આએ પાક આતશબેહરામના દસ્તુર તરીકેની નેમજીક કર્યે છીએ, જેઓની દસ્તુર તરીકેની માહોશી જાહેરમાં જાણીતી છે, અને ઝેરવદ રસ્તમજી એદલજી સંજના જેઓ છેલ્લી યુનીવરસીટીની પરીક્ષામાં અવસતા અને પહેલવીની ખીજ લાશા સાથે ખી. એ. ની સનદને લાયકના જાહેર થયા છે તથા આ આતશબેહરામ તરફથી પહેલવહેલા મરાતબ ચર્ધ બહાર પડ્યા હતા તેઓને નાયબ દસ્તુર તરીકે ઠરાવ્યા છે. મરહુમ દસ્તુરજીના નખીરાઓને ઉચી અને સારી કેળવણી લઈ અમારા મરહુમ મુરખીજીના અજુમનનાં વપરાસ થકી સ્થાપેલા આએ પાક આતશબેહરામ ખાતે વધેલા જોષ અમેને અતીઅંત સંતોશ અને ખુશી ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમજ દીનદાર જરથોસ્તીઓને પણ ખુશી હાંસલ થશે. અહીં અમે નોંધ લેવાની જરૂર જોઈએ છે કે મરહુમ દસ્તુરજી પેશોતનજીના વડા

બેઠા જોરવદ જોગલજીએ પોતાની નાદકસત તબીયતને લીધે કાંઈ પણ ઓષો નહીં લેતાં પોતાના બલિયા બેઠા રસતમજીને બહાર પાડી અમેને દરેક રીતે સગવડ કરી આપી છે તે એવજીને પોતાને માનને લાયકનું છે. અને પોતાના મરહુમ બાવાજીની હજીઆતીમાં જોરવદ જોગલજીએ મરહુમ દસ્તુરજીને જ કીમતી મદદો આપી હતી, તેને માટે આ તકે તેવજીને ઉપકારને લાયકના અમે જાહેર કર્યે છીએ. આ સમાપ્ત કરવા આગમજી આ આતશબેહેરામના યતા દસ્તુર દારાબજીને તથા નાયબ દસ્તુર રસતમજીને જાહેરમાં કહેવાને દરેક વીચાર્યે છીએ કે આમ લોકોમાં અને પોતાનાં યજમાનોમાં લોકપ્રીય થવાને પોતાનો ઉચે દરજ્જોને અભી-યાસ ચાલુ રાખી સમયતા, મીઠનસારપણું અને નમનતાઈ સાથે વરતી પોતાના માનમાં વધારો કરતા રહેશે. જેમ મરહુમ દસ્તુરજી આ મકાનમાં વસનારા, કામ કરનારા તથા બહારના આયો-રનાન વટીક સાથે જેવી નમતા અને ફીલસોજી રાખતા હતા, તેના કરતા પણ વધારે વધતા પ્રમાણમાં સહને આહતા રહેશે. હવે તમે સાહેબોને જણાવવાને અમને સંતોષ ઉપજે છે કે અમારાં આ કામમાં જે સાહેબોએ અમેને પોતાની સલાહની કીમતી મદદ આપી છે, તે સરવ સાહેબોનો ઉપકાર માન્યે છીએ. આટલું કહી આજે ભેગી મલેલી ગંભીર મીજબસની હજુરમાં દસ્તુર દારાબજીને તેવજીની પદવીની હયાણી દાખલ અમારા હમશરીક તસદીઓની સમતી સાથે શીયાલ આપતાં અમે સરવને ખુશી ઉપજે છે, અને નાયબ દસ્તુર રસતમજીને તેવજીની પદવીની હયાણી દાખલ શીયાલ આપવા અમારા હમશરીક તસદી શેઠ પેસતનજી હોરમસજી વહાડયાને જોલતેમાસ કર્યે છીએ.

પહેલી શીયાલ જોડવા પછી નવા દસ્તુર દારાબ પેસોતન સંજના અકાબર સાહેબોને બેઠવા સારું તેમની બેઠક નજદીક ગયા, જ્યાં બીજા સાહેબોએ તેવજીને શયાલો જોડાડવાથી સુરતવાળા દસ્તુર રસતમજી જમશેદજીએ મોટે અવાજે જણાવ્યું કે, દસ્તુરજી સાહેબ દારાબજી પોતાની મોટી પદવી પ્રમાણે પોતાની અસલ બેઠક નજદીક આવીને શીયાલો સર્વીકારે તો સારું. દસ્તુર દારાબ પોતાની અસલ જગાએ પાછા આવી ઉભા અને તેવજીને ૨૬ શીયાલો જોડાડવામાં આવી, બ્યારે નાયબ દસ્તુર રસતમજી જોગલજી સંજનાને ૬ શીયાલો એનાયત થઈ હતી.

દસ્તુર દારાબને નીચે મુજબ શીયાલો એનાયત થઈ હતી:—(૧) શેઠ વહાડયાજીના આત-શબેહેરામના તસદીઓ તરફથી; (૨) સર જમશેદજી જીજીભાઈ; (૩) શેઠ નવરોજજી માણેકજી વહાડયા; (૪) સર જહાંગીર કાવસજી રેડીમની; (૫) દસ્તુર રસતમજી જમશેદજી સુરતવાળા; (૬) કલયાણીવાળા દસ્તુર દારાશાહ રસતમજી સંજના; (૭) શેઠ પ્રામજી હોરમસજી શેઠના; (૮) મરહુમ હોરમસજી બમનજી વહાડયાજીના છેકરાઓ; (૯) મરહુમ અરદેશરજી હોરમસજી બમનજી વહાડયાજી તરફથી વીધવા બાઈ મેહેરબાઈ; (૧૦) જોગલજી મનચેરજી હીરામાણેક; (૧૧) શેઠ માણેકજી પ્રામજી હોરમસજી શેઠના; (૧૨) મરહુમ રસતમજી હોરમસજી બમનજી વહાડયાજીના છેકરાઓ; (૧૩) મરહુમ પેસતનજી કાવસજી શેઠના ભત્રીજાઓ; (૧૪) શેઠ અરદેશરજી જોગલજી ઝવેરીના છેકરાઓ; (૧૫) શેઠ દાદાભાઈ રાનજીભાઈ કરંજયા; (૧૬) શેઠ નશરવાનજી અરદેશર હોરમસજી વહાડયા; (૧૭) શેઠો અરદેશર જહાંગીરજી વહાડયા તથા રતનજી અરદેશર વહાડયા તે સીમનપોરની દરહમેહેરના તસદીઓ; (૧૮) ચંદનવાડીખાતે વસતા કેટલાક જરસોસતીઓ; (૧૯) મોમેદ અસપંદ્યારજી બરજોરજી પંથકી તથા બેલીશ; (૨૦) વહાડયાજીનાં આતશબેહેરામમાં વસતા ભગરસાપના મોમેદો; (૨૧) જે આતશબેહેરા-મમાં વસતા ઉદવાડયા મોમેદો; (૨૨) જે આતશબેહેરામમાં વસતા વલસાડા મોમેદો; (૨૩) જે આતશબેહેરામમાં વસતા સુરતવાળા મોમેદો; (૨૪) મોમેદ પ્રામજી માણેકજી મોમેદજીના; (૨૫) સંજના ખાનદાનના કુટુંબીઓ અને (૨૬) શેઠ બરજોરજી રસતમજી પાંદસાહ.

નાયબ દસ્તુર રસતમનું એકલજ સંજનાને એનાયત થયલી ૬ શીયાલોમાં (૧) આતશ-બેહરામના ત્રસદી સાહેબો તરફથી (૨) શેઠ પ્રામનું હોરમસનું બનનું શેકના તરફની, (૩) શેઠ નશરવાનનું અરદેશર હોરમસનું વહાડયા તરફની, (૪) શેઠ માણિકનું પ્રામનું હોરમસનું શેકના તરફની, (૫) વહાડયાનું આતશબેહરામમાં વસનારા જોબેદો તરફની તથા (૬) મરહુમ શેઠ પેસતનનું કાવસનું શેકનાના ભત્રીજાઓ તરફની હતી.

દસ્તુર દારાબજીએ શેકીયાઓ નજદીક જઈ ભાશણ કરતાં જણાવ્યું કે આમાર મરહુમ મુરખીનું દલગીરીભરમાં મરણથી ને જગા ખાલી પડી છે, જેવણ સાહેબે ઘણી માનખરેલી રીતે ૪૨ વરસની મુદત સુધી એ જગા જળવી હતી, તે માનવંત ઓધો અને ખેતાબ આજ-રોજ આ પવીત્ર મકાનના ત્રસદી સાહેબોએ મુજ આદના સેવકને બક્ષ્યો છે, તે માટે હું અંતઃક-રણથી તેમનો આભાર માનું છું. વધુ ન બોલતાં હું એટલું જ કહું છું કે મારા નયાગાનેએ આ મકાનના દસ્તુરોના ઓધાનું કામ બજાવ્યું છે તેમનેજ પગલે ચાલવાને પરવરદેગાર મને નેક તોશીઅત બક્ષે અને મારા માનવંત મુરખીઓએ પોતાના કામથી તમો સાહેબોને ને સંતોશ આપ્યો છે, તેટલોજ સંતોશ હું મારાં કામથી આપવાને શક્તીવાન થાવું. પોતાને શીયાલ ઓઢાડનારાઓનો આભાર માની પોતાના મરનાર મુરખીનાં મરણ વખતે જરથોસ્તીઓએ બતાવેલી ફીલસોફી સાર, પોતાના કુટુંબ તરફથી તેમનેજ આભાર માની સેવટે દસ્તુર દારાબે દુવા ચાલી કે મરનાર દસ્તુરજીએ કરેલાં દીનદારીના કામોનાં બદલામાં પરવરદેગાર તેવણના રહને ગરોથમાન બેહેસત બક્ષે.

નાયબ દસ્તુર રસતમનું એકલજ સંજનાએ જણાવ્યું કે આજ રોજ આ પાક મકાનની નાયબ દસ્તુરી ઉપર ત્રસદી સાહેબોએ સેવકની નેમણૂક કરી છે, તે માટે હું તેમનો આભાર માનું છું, તેમજ એ સાહેબોએ કરેલી મારી નેમણૂક તરફ તમો સાહેબોએ ને પસંદગી દેખાડી છે, તે માટે હું તમારો પણ ઉપકાર માનું છું. મારા ઓધાની પ્રજે તે પરવરદેગારની રહેમથી તથા તમો જરથોસ્તીઓની મદદથી સંપૂર્ણ રીતે પાર પાડવાને હું સામરથવાન થાવું, એ મારી દુવા છે. મારા મરહુમ મુરખીનું માટે દસ્તુરજી સાહેબે ને બંદગી કરી છે, તેમાં હું પણ સામેલ થાવું છું.

મીઠું ખરશેદનું રસતમનું કામાએ જણાવ્યું કે સર જમશેદજી તથા અંજુમનના સાહેબો, મને કરવામાં આવેલી પ્રમાસથી આજના કામના હક્કના તબક્કે હું તમારી સેવામાં ખડો થયો છું. સાહેબો, દસ્તુર પેશ્તાનનું મરણથી આપણા ટોળાને ને ખોટ ગઈ છે, તે તાકીદે પુરાવી મુશકેલ છે. ૪૦ વરસની દસ્તુરીની મુદત દરમયાન એવણ સાહેબે આપણી દીનનો અબ્યાસ પોતામાં ધણી વધાર્યો હતો અને તેમાં ખમુસ કરીને પહેલવી જ્યાનની માહિતગારીમાં તેવણ સુનંદા બન્યા હતા, કારણ કે સર જમશેદજી જીભારી મદદેસામાં એ ભાશાની કેળવણી આપતાં તેવણને નવેસરથી કેટલીક શોધ ખોળી કરવી પડી હતી. એ સંઘળાના પરીણામમાં મરહુમ દસ્તુરજી સાહેબ પોતાની બનાવેલી કેટલીક કેતાબો પોતા પાછળ મેલી ગયા છે. એ મુદતમાં એવણે અજમાએસ પણ ઘણી મેળવી હતી તથા પાક કહરેલ દસ્તુર સાહેબ બન્યા હતા, તેપણ આખર ઇશાન હોવાથી એવણ પોતાને ખટાના વમલમાંથી દૂર રાખી શક્યા ન હતા, અને તેના પસતાવાથી તેવણને પાછલે દહાડે કેટલુંક ખમવું પડ્યું હતું, જેની અસર એવણની તનદરોસ્તી ઉપર સ્પષ્ટ રીતે દેખાડી હતી. ઇનસાનની આખી ઉપર જે એ ઘડી નીગાહ કરવી હોય તો તે આપણે માટે ધંધો લેશ માટે વાજખી થઈ પડે, પણ શુજરેલાંની પછવાડે સુપકોદી પકડી તેઓના સારા મુજી માફ કરવા બેહેતર છે.

દસ્તુર ચૈત્રાતનજી એકદંત્રીજી નામ ચરીત.

આ એ ત્રાતાના ત્રસ્ટી સાહેબોએ એકદંત્રી દસતુર પેશોતનજીની ખાલી પડેલી જગા તેવણના નાના એટા નાયબ દસ્તુર દારાબજીને આપી છે, જે નેમજી તરફ તમે અંજીમનના સાહેબો તમારી પસંદગી દેખાડ્યા વગર રહેશો નહીં. દસ્તુર દારાબજીએ આ ત્યાર આગમન આપણી દીનઆધનની પુરતી કુળવણી લીધેલી છે એટલુંજ નહીં પણ કેટલાંક વરસ થયાં તેવણ સર જમશેદજી જીજીભાઈ મદદેસામાં પહેલવી જમાનના સમય આપતા આવેલા છે. એ ઉપરથી આપણને ખાતરી મળે છે કે તેવણ એ ભાશામાં પુરતા માહેર થયલા હોવા જોઈએ. એ વીશેની જે જાહેર પુરવારી જોઈતી હોય તો અત્યાર આગમન તેવણે હાવાલેલી કેટલીક વીકવતાભારી કેતાઓ છે. ધર્મની પુરતી કુળવણી લેવા ઉપરાંત એવણે મુબઈ યુનીવર્સીટીની બી. એ. ની ડીગ્રી મેળવેલી છે. એ રીતે ઉગમણ તથા આયમણની વીક્યા હાંસલ કરીને પાકટ થઇને તેવણ દસ્તુરી ગાદી ઉપર આવે છે, જેથી આ મકાનના ત્રસ્ટી સાહેબોને, નવા દસ્તુરજીને કુળવણી આપવાની સગવડો કરી આપવાની કાંઈ ઇતેજારી રહી નથી. તેવણ પહેલ થયા છે, પણ કહરેલ થવામાં હજી ઘણું બાકી રહેલું છે. દસ્તુર દારાબજીને માથે આજથી કેટલીક પ્રશ્નો આવી પડી છે, તે ઘટતી રીતે બજાવીને જરથોસ્તી ટોળાને સંતોશ આપવાનું એવણના ચેતાના હાથમાં છે. દરેક દસ્તુરને દીનઆધનની માહિતી હોવાની મોટી જરૂર છે, પણ તે કરતાં વધારે અગતની જરૂર ચેતાના આધાને હાજતા સદગુણો ધરાવીને તે સદગુણો મુજબ નીચ-મીતપણે અમલ કરવાની છે. દસ્તુરના ખેતાબમાં દાનાઈ, અશોહ, નીતી તથા પહરેજગારી એ સવળા ઉમદા ગુણો સમાયલા છે. “યથા અહુવર્ષરીથો અથારતુશ,” એ પદ દેખાડે છે કે, જેવા દસ્તુર તેવા જજમાન. તેટલા માટે દસ્તુર દારાબજીએ તો હર પગલે અને ડગલે ગંભીરાર્થથી મનમાં વીચાર્યા કરવું જોઈએ કે મારી પ્રજાણી વરતાણકથી જરથોસ્તી ટોળાને સારો ધડો મળશે કે માઠો ? એ નીચમ ઉપર ધ્યાન રાખી તેવણ દરેક બાબદમાં અમલ કરતા રહેશે, તો દસ્તુરીના દરજ્જાને તેવણ ખરો જ્ય આપશે.

આજેન એક એવું આતશબેહેરામ છે કે જેના દસ્તુર યુનીવર્સીટીના અભ્યાસથી પહેલ થઈ દસ્તુરી ગાદી ઉપર આવે છે. ખરી વાત છે કે આપણામાં ઘણા લોકમીય થઈ પડેલા સમશુલ્કઓલમાં એરવદ જીવણ જમશેદજી મોટી પણ આપણી યુનીવર્સીટીના એક ગ્રાડ્યુએટ છે અને તેવણ મરહુમ શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈની અગીયારીના પંથકી છે, પણ હું જે કહેવા માચું છું તે તેજ આતશબેહેરામના દસ્તુરના આધા વીશે છે. ત્રસ્ટી સાહેબોએ બીજી ઉઠાપણ મરહુમ દસ્તુર પેશોતનજીના વડા એટા એદલજીના વડા એટા એરવદ રસ્તમજીને નાયબ દસ્તુર નેમલામાં વાપર્યું છે. એરવદ રસ્તમજીએ પણ પહેલવી જંદ તથા ઇગરેજ ભાશાઓની પુરતી કુળવણી લીધી છે અને તેવણે પણ આપણી યુનીવર્સીટીની બી. એ. ની પરીક્ષા, “બીજી ભાષા” તરીકે અવસ્તા તથા પહેલવી સાથે પસાર કરી છે. એ રીતે આપણા નવા દસ્તુરજી તથા નાયબ દસ્તુર બંને બી. એ. ની ડીગ્રી ધરાવે છે અને નાયબ દસ્તુર એમ. એ. સુધી ચેતાને અભ્યાસ જારી રાખવાના છે. એ માટે ત્રસ્ટી સાહેબો આપણને સધચારો આપે છે કે તેઓ એરવદ રસ્તમજીને એમ. એ. ની પરીક્ષા સુધીના અભ્યાસ કરવા માટે સવળતા કરી આપશે. જે ખુબીઓ દસ્તુર સાહેબ માટે જરૂરની છે તેજ ખુબીઓ નાયબ દસ્તુરમાં પણ હોવી જોઈએ. સેવટે ત્રસ્ટી સાહેબોને મુબારકબાદી આપી, આપણે જરથોસ્તીઓએ ચેતે પણ મુબારકબાદી લેવાની છે કે એકજ આતશબેહેરામના દસ્તુર તથા નાયબ દસ્તુર બંને અવસ્તા પહેલવીના ખાં તેમજ આપણી યુનીવર્સીટીના ગ્રાડ્યુએટો છે.

